

УДК 821.161.2-311.6-83Кралуок7Шес
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2023-95-6>

ДІАЛОГІЧНА ФОРМА ЯК ШЛЯХ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ФАКТУ ТА ВИМИСЛУ В РЕКОНСТРУКЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ У РОМАНІ «ШЕСТИДНЕВ» П. КРАЛЮКА

Чмир Андрій Валерійович,
*аспірант кафедри української літератури
та компаративістики
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
chmyr_andrew@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5662-5788*

У статті йдеться про діалогічність історичного роману «Шестиднев, або Корона дому Острозьких» сучасного постмодерного автора Петра Кралука, яка проявляється насамперед на рівні спогадів двох героїв твору – князя Василя-Костянтина Острозького (1526–1608) та художника Івана. Розмовляючи між собою, вони діляться пережитим, граючи у своєрідну інтелектуальну гру для знаходження відповідей як на власні питання, так і на проблеми української історії загалом. Прикметно, що до їхніх обговорень приєднуються також і голоси інших персонажів, створюючи продуктивний, а не заплутаний полілог. До діалогу запрошує читача і сам автор «Шестиднева», внаслідок якого реципієнт матиме змогу віднайти історичну правду.

Мета – дослідити ті авторські засоби діалогічності в романі, завдяки яким у тексті встановлюється істина про минуле XVI ст.; виокремити типи діалогів у творі П. Кралука та охарактеризувати їхню специфіку; встановити важливість саме діалогічної форми «Шестиднева», яка дозволяє, сполучаючи різні погляди, знаходити правильне тлумачення пережитих подій.

Методи. У статті було використано наратологічний метод для виявлення і розмежування наявних діалогів героїв. Їхня типологія свідчить про спрямованість роману на діалогізм як за формою (побудова тексту), так і за змістом (заклик до читача).

Результати. За змістовою наповненістю діалоги в «Шестидневі» належать до різних груп (інформаційної, вірогіднісної, психологічної/характерологічної, зіставної, сюжетної). Тобто ці бесіди несуть у собі різне смислове навантаження, переважно будучи спрямованими на якусь одну функцію. Спілкуючись, герої роману П. Кралука тією чи тією мірою взаємодіють між собою. Відповідно, такі їхні міжособистісні стосунки дозволяють говорити про типи діалогів за змістовними різновидами (які доповнюють, спростовують, підтримують почуте або ж підбивають співрозмовника до чогось). За структурними ж ознаками комунікація в романі літератора також має свою типологію (кількість учасників, їхній характер, подачу в тексті, кордони між співбесідниками, їхнє ставлення до сказаного). Передусім вищезгадані типи діалогів протиставляються, але таке поєднання слугує для з'ясування обставин і подробиць минулого.

Висновки. «Шестиднев» П. Кралука вирізняється діалогічністю, яка допомагає реконструювати XVI ст. Саме сукупність діалогів у творі дає змогу розплутати таємниці українського минулого, до обговорення яких і закликає письменник у своєму тексті.

Ключові слова: історичний роман, постмодернізм, діалог, полілог, паратекстуальність, змістова наповненість, взаємини учасників діалогу, структурні ознаки, історична правда.

DIALOGICAL FORM AS A WAY TO SOLVE THE PROBLEM OF THE RELATIONSHIP OF FACT AND FICTION IN THE RECONSTRUCTION OF HISTORICAL EVENTS IN THE NOVEL “SIX DAYS” BY P. KRALIUK

Chmyr Andrii Valeriiovych,
*Postgraduate Student at the Department
of Ukrainian Literature and Comparative Studies
Odesa I. I. Mechnikov National University
chmyr_andrew@ukr.net
orcid.org/0000-0001-5662-5788*

The article deals with the dialogic nature of the historical novel “Six Days, or The Crown of the Ostrozky House” by the modern postmodern author Petro Kraliuk, which manifests itself primarily at the level of the memories of the two heroes of the work – Prince Vasyl Kostiantyn Ostrozky (1526–1608) and the artist Ivan. Talking to each other, they share their experiences, playing a kind of intellectual game to find answers both to their own questions and to the problems of Ukrainian history in general. It is noteworthy that the voices of other characters also join their discussions, creating a productive rather than a confusing polylogue. The author of “Six Days” invites the reader to a dialogue, as a result of which the recipient will be able to find the historical truth.

Purpose – to investigate the author’s means of dialogue in the novel, thanks to which the truth about the past of the 16th century is established in the text; to single out the types of dialogues in P. Kraliuk’s work and characterize their specificity; to establish the importance of the dialogical form of “Six Days”, which allows, by combining different views, to find the correct interpretation of the experienced events.

Methods. In the article, the narratological method was used to identify and distinguish the available dialogues of the heroes. Their typology testifies to the novel’s focus on dialogism both in form (construction of the text) and in content (call to the reader).

Results. In terms of content, the dialogues in “Six Days” belong to different groups (informational, probable, psychological/characteristic, comparative, plot). That is, these conversations carry a different semantic load, mostly being aimed at a single function. While communicating, the characters of P. Kraliuk’s novel interact with each other to one degree or another. Accordingly, their interpersonal relationships allow us to talk about the types of dialogues according to meaningful varieties (which complement, refute, support what was heard, or lead the interlocutor to something). According to structural features, communication in the writer’s novel also has its own typology (number of participants, their character, presentation in the text, boundaries between interlocutors, their attitude to what is said). First of all, the above-mentioned types of dialogues are opposed, but such a combination serves to clarify the circumstances and details of the past.

Conclusions. “Six Days” by P. Kraliuk is distinguished by dialogicity, which helps to reconstruct the 16th century. It is the set of dialogues in the work that makes it possible to unravel the secrets of the Ukrainian past, which the writer calls for discussion in his text.

Key words: historical novel, postmodernism, dialogue, polylogue, paratextuality, meaningful content, relations of dialogue participants, structural features, historical truth.

1. Вступ

Індивідуум, пригадуючи пережите, не має можливості бути абсолютно об’єктивним щодо свого минулого. Це пов’язано з механізмами його психіки, витісненням негативних спогадів, їхнім цілеспрямованим забуванням. Минуле як історична сталість виявляється доволі піддатливим для людської пам’яті. Це пов’язано з тим, що до багатьох речей, з якими індивідуум у край обережний, належить і пригадування пережитого. Людина прагне приховати як від інших, так і від себе свою погану сторону, яка виявлялась у минулому. А звідси видається зрозумілим її бажання здаватися кращою, ніж вона є насправді.

Мета статті – дослідити те, як минуле предстало у свідомості персонажів роману «Шестиднев, або Корона дому Острозьких» (2010) Петра Кралука (нар. 1958), з якою метою та в якій формі вони згадують про пережите, як це допомагає зрозуміти їх, а з тим і авторську концепцію.

Право на існування власних думок щодо пережитого висловлює в «Предслів'ї» роману літератора його головний герой Василь-Костянтин Острозький. Цей князь визнає, що через свій поважний вік (82 роки) багато чого в пам'яті забулося, а тому розказана ним версія історичних подій позначена суб'єктивністю, фрагментарністю і вибірковістю («*То мій світ. І я у нім судія*», – зауважує у внутрішньому монолозі можновладець (Кралюк, 2010: 3)). Василь-Костянтин відчуває наближення своєї смерті, а тому дає завдання маляру Івану створити його портрет. Причому живописець має написати картину протягом шести днів, що відображено і в заголовку роману П. Кралюка («Шестиднев»). Іншою причиною апелювання правителя до домислу під час своїх спогадів є потреба певним чином виправдати власні неправедні вчинки. Василь Костянтинович має свої життєві переконання, яких намагається дотримуватись. Це стосується також його пройдених біографічних віх. Саме тому, згадавши під час розмови з художником Іваном про свою племінницю Гальшку, князь вирішує, що «*оповім тобі про Гальшку. Мушиш знати правду про неї. Мою правду!*» (Кралюк, 2010: 31). Як бачимо, Острозький свідомий того, що він керується власним поглядом на минуле. Зрозуміло, що за такої умови сприйняття минувшини не є повним.

2. Літературознавці про діалогічність «Шестиднева»

Зауважимо, що загалом на сьогодні творчому доробку П. Кралюка присвячено статті Світлани Кочерги (Кочерга, 2017), Олени Мізінкіної (Мізінкіна, 2017), Валентини Мусій (Мусій, 2021) та ін., зокрема на значення діалогічної форми в «Шестидневі» вже звертали увагу дослідники. Ці літературознавці намагаються вирішити питання, хто під час бесіди князя та маляра є ключовим її учасником. На думку Роксани Харчук, головним у такій розмові є саме Острозький. У такий спосіб висловлювання можновладця «підхоплює, а іноді й перебиває гострим словом невідомий іконописець, маляр, сторонній спостерігач і безпристрасний суддя. Насправді тим іконописцем, здається, є сам Петро Кралюк, хоча іноді авторський голос долинає й з уст князя, але, підкреслимо, таке трапляється нечасто. В основному (і це головний плюс роману) письменник вдало провадить стилізований монолог Василя-Костянтина» (Харчук, 2011). Тобто ті критичні репліки художника, які він адресує своєму натурщику, розкривають власні міркування П. Кралюка щодо діяльності князя. Автор як історик прагне знайти історичну правду, а звідси з'являються його риторичні питання, які він прописує маляру. Р. Харчук наголошує на тому, що за образом живописця ховається сам письменник. Зрозуміло, що кожний із персонажів «Шестиднева», справді, містить у собі частину внутрішнього світу автора. Але при цьому слід ураховувати, що іконописець Іван – це художній образ, в якого є своя біографія (наприклад, цей митець брав участь у походах бунтівника Северина Наливайка).

Інший дослідник Сергій Дзюба, навпаки, саме художника вважає першорядною особою в «Шестидневі». Колега по перу П. Кралюка пише про те, що «нерідко подумки Іван сперечається з князем, засуджуючи сумнівні діяння можновладця (безперечно, дошкульні й іронічні «коментарі» маляра – одна з родзинок книги)» (Дзюба, 2011: 131). В такий спосіб саме завдяки художнику непрямо висвітлені риси характеру Острозького стають для читача очевидними. Василь-Костянтин як владна людина інколи надто дбав про матеріальне, чинив несправедливо або ж намагався виправдати себе. З цього погляду непроговорені слова Івана стають голосом сумління натурщика, того, про що він сам боявся би подумати.

Дослідження діалогу в «Шестидневі» з метою включення цього роману в контекст барокової культури здійснила Галина Насмінчук. На думку літературознавиці, історичний твір літератора «має досить оригінальну архітектонічну структуру, яка наближає його до барокових традицій стосовно організації художнього тексту. Умовно-композиційним засобом діалогу роман явно тяжіє до діалогів Івана Некрашевича, Семена Дівовича, а особливо Григорія Сковороди» (Насмінчук, 2011: 203). Острозький та художник Іван під час своєї комунікації торкаються філософських роздумів, які стосуються не тільки їх самих, а й українського народу і всього

людства. Останній прижиттєвий діалог Василя-Костянтина позначений усвідомленням того, що буття індивідуума наповнене примарами, які він прагне впіймати.

Мета бесіди в «Шестидневі» – наукова проблема, до вирішення якої звертається Сергій Синюк. Шість днів роману П. Кралюка відповідно містять шість довгих діалогів. Літературознавцем наголошено, що «автор робить основною загадкою роману намальований Іваном портрет князя Василя-Костянтина Костянтиновича, Милістю Божою князя Острозького, некоронюваного короля Русі й найбільшого магната всієї Речі Посполитої. А художника Івана – одним з учасників діалогу, який і складає зовнішній сюжет роману» (Синюк, 2011). Тобто між малярем та Василем-Костянтином відбувається ретроспективне занурення в пережите з метою підбиття підсумків. Острозькому під кінець життя необхідно не тільки отримати символічне безсмертя у вигляді портрета, а й знайти відповідного слухача, яким став художник. Саме йому натурщик хоче пояснити мотивацію своїх вчинків, ознайомити зі своїм моральним кодексом.

3. Роль маляра Івана в комунікації

Головними героями в «Шестидневі», справді, виступають князь та маляр, а ключовою подією є їхнє обговорення минулого. Ці обидва герої належать до різних соціальних груп (Василь-Костянтин як представник політичної верхівки Речі Посполитої та художник Іван як людина з народу), але комунікація між ними характеризується потягом знайти відповіді на непрості питання української історії. Діалог Острозького і живописця покликаний для того, щоб віднайти істину та дати оцінку діяльності Василя Костянтиновича, постаті на сьогодні ще не досить відомої широкому загалу. Прикметно, що їхня розмова відзначається згодою, тоді як її учасники мають розбіжності у своїх поглядах. Ця риса засвідчує єднальну продуктивність діалогу в «Шестидневі». Водночас значення діалогічності у вищевказаному романі П. Кралюка є ширшим, ніж розмова між двома героями. По-перше, у творі майстра слова значне місце належить не тільки діалогу, а й полілогу (до тексту «Шестиднева» додаються ще думки інших персонажів, а не лише Василя-Костянтина та маляра). По-друге, будь-який художній твір – це також комунікація між письменником і читачем.

На це частково вказує те, що вже на паратекстуальному рівні (в епіграфі до роману) містяться уривки з поезії «У нас ще так багато нас – без нас...» Олександра Ірванця: «У нас ще так багато нас – без нас: / Мене – без тебе, а тебе – без мене. / Таке минуле за плечима темне, / Такий облич'я рясний іконостас...» (Ірванець, 2013: 41). У контексті історичного твору П. Кралюка в цих поетичних рядках ідеться про необхідність подолання письменником часової дистанції (минулого за плечима), щоб написати у своєму творі про відповідну давню епоху (XVI ст.). Її розгляд у тексті відбувається за посередництвом різних поглядів, переконань, світоглядних засад героїв (облич). «Шестиднев» розповідатиме читачу про відмінні історичні постаті, кожна з яких матиме свої думки щодо минувшини. В такий спосіб завдання реципієнта полягає в об'єднанні у своїй свідомості під час читання несхожих і часом протилежних поглядів героїв із метою створення цілісної картини минулого. Їхнє сполучення стане запорукою спроби знаходження історичної правди, повний образ якої постає з різноманітних фрагментів. Знання про давню дійсність, її реконструкція і передача в тексті якраз і становить єдність (іконостас). Тобто можливих суджень стосовно минулого багато, а історична правда одна.

Зауважимо, що стосовно Василя Костянтиновича маляр Іван виконує своєрідну врівноважувальну функцію. Художник виступає критиком учинків свого замовника, що дозволяє читачеві отримати альтернативну думку про постать Василя-Костянтина. Показовими є непромовлені репліки цього живописця, з якими він умовно звертається до свого володаря: «А ти безгрішний, мій пане?» (Кралюк, 2010: 43), «А чи не приложив ти до цього руку, князю?» (Кралюк, 2010: 214) та ін. Маляр піддає сумніву правдивість і щирість слів Острозького, адже будь-яка людина без наявності Іншого навряд чи зможе об'єктивно про щось судити, тим паче про своє життя.

Ілюстрацією ролі живописця як судді щодо діянь Василя-Костянтина постає особливо психологічно напружений діалог між ними, коли можновладець розповідає художнику про свої друкарські прагнення. Для князя створення Острозької Біблії в 1581 р. стало однією з найважливіших справ його життя («*Моя Біблія словенська – добрий підмуток для наук наших*», – зауважує головний герой (Кралюк, 2010: 177)). А безпосередню участь у процесі цього першого повного видання Біблії церковнослов'янською мовою брав друкар Іван Федоров (1510–1583). Робота над цією пам'яткою була доволі важкою, а з часом між Острозьким та Федоровим виникли протиріччя. Пізніше їхні стосунки повністю зіпсувалися. Василь-Костянтин, розмовляючи з малярем, уникає пояснень стосовно цього. Однак живописець дорікає натурщику: «*Чи не лукавиш, князю? Знаю: вигнав ти Івана-друкаря в три ший, як той роботу свою зробив*» (Кралюк, 2010: 175). У такий спосіб читач отримує повніше уявлення щодо подій, того, що сам можновладець приховує. Саме маляр допомагає розкрити «темну сторону» свого володаря.

Підтвердженням несправедливого ставлення Василя-Костянтина до Федорова слугують міркування історика Григорія Савчука. Дослідником підкреслено, що «конфлікт з князем Острозьким, який вважав друкаря своїм підданим і досить грубо поводився з ним, змусив Івана Федорова повернутися бл. 1582 р. до Львова і спробувати відновити власну друкарню» (Савчук, 2012–2013: 28). Як бачимо, думки живописця, справді, допомагають читачеві по-іншому поглянути на постать головного героя роману. Художник Іван не зважає на те, що перед ним настільки владна особистість як Острозький. Маляр вважає за потрібне об'єктивно судити про свого натурщика, адже, на переконання цього творця, тільки гідна людина може бути зображеною на його картині.

4. Діалоги за змістовою наповненістю

Сукупність діалогів у «Шестидневі» дає змогу виокремити такі їхні типи:

а) інформаційний, коли функція діалогу полягає в наданні більшої кількості відомостей про певну історичну подію. Така комунікація сприяє охопленню декількох версій героїв про минуле, поєднання яких даватиме об'єктивніший образ минувшини для читача. Показовим у цьому плані є епізод, коли князь у творі починає розказувати маляру про долю свого старшого зведеного брата Іллі, в якого була дочка Гальшка. Послухавши про це, художник іде на обід разом зі слугами можновладця, а ті починають висловлювати різні версії щодо трагічного життя цієї дівчини. Троє підданих мають відповідно три історії про тяжкі випробування та смерть, які випали Гальшці – племінниці Острозького: перший наполягає, що вона «*кинулася вниз головою з високої вежі замкової*» (Кралюк, 2010: 25), другий переконує, що «*Гальшку по дорозі до Жеславля догнали й убили татари, а труп кинули в Чорноводу*» (Кралюк, 2010: 25), а третій перечить їм обом, кажучи, що «*Гальшка не згинула після свого весілля*» (Кралюк, 2010: 25). Ці суперечливі припущення дають ширші можливості для читацької уяви та стають прологом до з'ясування справжніх перипетій нещасної. Вищенаведений інформаційний діалог також актуалізує увагу реципієнта в пошуку історичної правди. Насправді Гальшка померла внаслідок важкої хвороби, а не через самогубство чи вбивство татарами. Історик Василь Ульяновський пише про те, що, найвірогідніше, цієї дівчини не стало «в останніх числах грудня 1582 р., коли їй не було й 43 років» (Ульяновський, 2012: 490). Як бачимо, інформативність діалогів у «Шестидневі» спочатку визначається заплутаністю тлумачень, тоді як надалі це слугує засобом для з'ясування справжньої істини про минуле;

б) вірогіднісний, тобто діалоги відрізняються за ступенем достовірності повідомленого в романі П. Кралюка. Прикладом виступають окремі репліки Василя-Костянтина, коли він має власний погляд на події, подані в тексті за допомогою його внутрішнього монологу, а в розмові з малярем озвучує інші міркування. Князь бажає залишити деякі таємниці роду Острозьких при собі, не розповідаючи про них живописцю. Саме тому, згадавши про свого брата, натурщик каже митцю, що дружина того Беата «*понесла від Іллі дитину*» (Кралюк, 2010: 27). Це офіційна

версія особистого життя Іллі, яку висловлює можновладець. Насправді ж головний герой має стосовно цього сумніви («Сам думаю: чи був це плід брата мого?» (Кралюк, 2010: 27)), про які не вважає за потрібне говорити співбесіднику. За посередництвом внутрішнього монологу Острозького читач дізнається про ймовірність певних історичних фактів, достовірність яких не підтверджена. До того ж висунуті версії Василя Костянтиновича можуть спеціально суперечити усталеним думкам із метою заплутування реципієнта, надання «Шестидневу» елементів загадок, таємниць та розслідувань. У такий спосіб твір П. Кралюка набуває деяких детективних рис;

в) психологічний/характерологічний, який слугує для розкриття внутрішніх якостей людини, того, що становить її як індивідуальність. Наприклад, красномовним є діалог між художником та портретистом, коли вони роздумують над досягненням символічного безсмертя в пам'яті майбутніх поколінь. Для князя можливість цього полягає в пройдених особистістю тяжких випробуваннях та її подальшому визнанні: «Хочеш лишитися в пам'яті людській – стань мучеником!» (Кралюк, 2010: 29). Натомість для живописця Івана шлях до власного увіковічення пролягає через творчість: «Хай забудуть мене. Але зостануться у церквах мальовані мною ікони, лишиться і цей портрет. Щось оповідадуть людям вони» (Кралюк, 2010: 30). Різниця поглядів між вищезгаданими можновладцем і митцем проявляється в їхніх висловлюваннях. Психологічні риси та якості характеру героїв у діалогах «Шестиднева» підкреслюють опозиційні відношення: матеріалізм Острозького й ідеалізм маляра;

г) зіставний, роль якого полягає в порівнянні героїв роману П. Кралюка. В такий спосіб ці розмови наголошують на їхній винятковості, несхожості, відмінності їхніх світоглядів. Слід зауважити, що зіставні діалоги пов'язані з попередньою комунікативною групою (психологічними/характерологічними), оскільки вони також у процесі порівняння визначають внутрішню сутність мовців. У першому розділі «Шестиднева» («Барва зелена. Турів») князь вирішує приділити увагу розповіді про дорослішання Гальшки. Острозький згадує те, що «виповнилося їй десяток літ. Можна було й сватати. Багато хто поласився на неї» (Кралюк, 2010: 32). Тобто Василь-Костянтин насамперед думав про те, щоб вигідно для себе віддати племінницю заміж. На це і подумки вказує маляр: «Князю, ти знову про маєтності мову провадиш. Чи тільки від них життя наше залежить? І щастя?..» (Кралюк, 2010: 32). Як бачимо, живописець відчуває надмірну матеріальну зацікавленість головного героя. Зіставлення героїв у романі відбувається через їхні міркування: для можновладця характерна деяка жага до збагачення, тоді як Іван виступає безрідником;

г) сюжетний, коли діалог обґрунтовує хід подій у тексті. Він проявляється у формі різноголосся або ж є доповненням до іншого голосу героя. За таких умов діалог постає прикметною рисою зіткнень і розбіжностей. Прикладом такого слугує епізод «Шестиднева», коли предок можновладця – князь Федір Острозький відбиває в 1390 р. навалу тевтонців на чолі з магістром Конрадом Валленродом (?–1393). Члени цього релігійного ордену вирішують напасти на замок у Вільнюсі, обороною якого якраз керував Федір. Василь-Костянтин уявляє, що, коли тевтонці штурмують твердиню, між захисниками відбувається така розмова про загарбників: «Хтось промовляє: «Собаки!» Князь перечить: «Люди!» (Кралюк, 2010: 77–78). В такий спосіб Федір проявляє людяність до ворогів, суперечачи своїм підданам. Предок Острозького вважає, що навіть у противнику варто бачити щось гарне.

5. Діалоги за типами взаємин його учасників

За типами взаємин учасників діалогу в романі П. Кралюка є такі їхні змістовні різновиди:

а) діалоги, що доповнюють інформацію. Вони розширюють уявлення читачів, надають твору фактичності, розкривають ті думки героя, які він прагне приховати. Коли можновладець із сумом пригадує свого другого сина Костянтина, то він лаконічно зауважує, що «рано <...> помер Костянтин. І безпомітно» (Кралюк, 2010: 116). Реципієнт завдяки внутрішньому

монологу маляра починає розуміти причину особливої засмученості батька померлого молодого чоловіка. Живописець уявно дорікає Острозькому: «Чого мовчиш, князю? <...> Не став Костянтин тим, ким мав стати. Іде поголос: був розпусником. А ще – диваком» (Кралуок, 2010: 116). Як бачимо, завдяки комунікативній взаємодії обох героїв «Шестиднева» з'являються нові подробиці щодо зображеного в романі. Діалог переважно між Василем-Костянтиним і художником приводить до з'ясування істинної картини пережитого ними;

б) діалоги, що спростовують, викликають сумнів у почутій інформації. Прикладом такої розмови є розповідь натурщика про свого предка – князя Василя Острозького (Красного). Головний герой убачає заслугу попередника в тому, що той «збудував церкву Богоявлення, укріпив замок Острозький» (Кралуок, 2010: 82). Проте маляр Іван суперечить цим словам свого володаря, кажучи, що Василь «міг набудувати більше...» (Кралуок, 2010: 82). В такий спосіб репліка живописця зупиняє надмірне звеличення предка Острозького, звертаючи увагу і на ті негативні риси характеру, які той, як і кожна людина, мав. Для Василя-Костянтина безсумнівною постає фундаторська діяльність Красного. Натомість митець судить про вчинки цього князя на основі почутої легенди стосовно його корисливості, коли він заховав у землю свої скарби. Тому художник і не погоджується з цілком позитивною оцінкою постаті Василя;

в) діалоги, що виражають підтримку почутої думки, повідомлення. Красномовним у цьому плані виступає четверта глава «Шестиднева» («Барва жовта. Дермань»), в якій ідеться про релігійні та культурні проекти князя, зокрема видання Острозької Біблії. Василь-Костянтин із захопленням читає своєму портретисту уривки з передмови до цієї сакральної книги, яку створив письменник і церковний діяч Герасим Смотрицький: «Будь швидким слухати, а повільним говорити» (Кралуок, 2010: 184). Маляр уважно сприймає ці слова та подумки охоче з ними погоджується: «Добра порада. Тільки люди часто люблять себе слухати... щоб їх інші слухали» (Кралуок, 2010: 184). Почутий афоризм викликає в живописця відгук, заохочуючи його до висловлення жалю через протилежний стан речей у житті. Для художника Івана близькою є мудрість ученого Смотрицького, однак водночас він розуміє, що багато людей існують за іншими приписами;

г) діалоги, що спонукають до дії або пошуку істини. Наприклад, таким постає розмова з «Предслів'я» роману П. Кралуока, коли натурщик та портретист уперше зустрічаються та знайомляться. Маляр із цікавістю запитує у свого пана: «А що ми відаємо про Всевишнього?» (Кралуок, 2010: 6). Іван припускає, що князь, перебуваючи у віці вісімдесяти двох років, має багато чого знати. Натомість парадоксальною видається відповідь Острозького, коли він стверджує, що «нічого. Як і про самих себе» (Кралуок, 2010: 6). В такий спосіб несподівана репліка Василя-Костянтина змушує читача твору замислитись над словами можновладця щодо можливості пізнання об'єктивної дійсності, всесвіту і себе зокрема. Головний герой, проживши доволі багато, так і не зміг осягнути вічні питання людства.

6. Діалоги за своїми структурними ознаками

За своїми структурними ознаками діалоги в «Шестидневі» діляться на декілька груп:

а) за кількістю учасників: діалог (два голоси) – поліфонія (багато голосів). Прикладом такого діалогу слугує сцена з п'ятої частини роману «Барва червона. Дубно», коли маляр слухає про різні версії слуг князя стосовно смерті козацького ватажка Северина Наливайка в польському полоні. На думку першого підданого, бунтівника, «наче здрайцю якогось, на палю посадили» (Кралуок, 2010: 217). Інший вважає, що насправді король через побоювання щодо політичних амбіцій свого в'язня «наказав Семерію стягти голову» (Кралуок, 2010: 217). Третій слуга вносить під час розмови відповідно третій погляд на перебіг тогочасних подій, що Наливайку «поклали на його голову розпечену залізну корону. І на розпеченого залізного коня посадили. Й замучили чоловіка» (Кралуок, 2010: 217). Останнім висловлює свої міркування ще один підданий, який припускає, що «Наливая кинули ляхи до мідного бика і спалили

там» (Кралюк, 2010: 217). Як бачимо, версій про мученицьку загибель керівника збройних виступів 1594–1596 рр., справді, доволі багато. В народі тоді існувало чимало припущень, що сталося із Северином, оскільки достовірною інформацією про це володіла обмежена кількість осіб. Найпоширенішим тлумаченням страти ватажка з-поміж істориків є думка про те, що спочатку йому відтяли голову, а далі вже розрубали його на чотири частини. Про це пише Олександр Бойко, що Наливайку в «квітні 1597 р. відрубали голову, а потім четвертували тіло» (Бойко, 2002: 139). Прикметно, що серед реплік слуг Острозького читач може дізнатись тільки частину правди. Надалі в «Шестидневі» сам Василь-Костянтин розповідає про тортури бунтівника і його смерть, свідком яких він став;

б) за характером учасників: діалог двох осіб – внутрішній діалог (одна особа). Описуючи живописцю обставини життя свого брата Іллі, натурщик озвучує офіційну версію подій, що після падіння з коня під час королівського турніру той став сильно хворіти («*Стало чоловікові зле. Минуло два місяці – а він уже лежав, прикутий до ліжка. По тім скоро помер*» (Кралюк, 2010: 23)). Проте сам князь сумнівається, чи справді падіння його брата могло призвести до таких згубних наслідків та смерті у віці 29 років. Завдяки своєму внутрішньому монологу Острозький розвиває це занепокоєння, згадавши, що Ілля пив вино: «*Беата повнить келихи. І враз гасить світло. У темні не видно, як до кубка підноситься перстень, щось натискається на нім*» (Кралюк, 2010: 23–24). Тобто головний герой припускає, що дружина Іллі могла його отруїти, щоб увесь спадок її чоловіка перейшов до неї. Цими міркуваннями можновладець не ділиться з художником, бо таємниця смерті брата є суто сімейною справою, про яку він не хотів би розповідати стороннім;

в) за тим, як подано у творі діалог: прямий діалог (бесіда двох осіб) – непрямий діалог (коли розмова описується). Наприклад, Василь Костянтинович вважає за потрібне розказати своєму співбесіднику-портретисту про ще одного керівника іншого більш раннього козацького повстання 1591–1593 рр. – Криштофа Косинського («*Бунтівливий гетьман у козаків об'явився – Криштоф Косинський*» (Кралюк, 2010: 211)). Невдовзі під містечком П'яткою в 1593 р. загін заколотників був переможений урядовими військами, а їхній лідер через деякий час убитий підданими князя гербу Корибут Олександра Вишневецького (1560–1594). Непрямим діалогом виступає репліка Острозького, адресована маляру Івану, в якій він розповідає, що чув про смерть Криштофа: «*Дурний люд оповідав байку, ніби Косинський проти уніатів піднявся. А польські пани заманили його до Бреста, твалтовно схопили і замурували в кляшторі, де він погинув голодною смертю*» (Кралюк, 2010: 214). Як бачимо, можновладець переказує митцю почуті вигадки про вбивство Криштофа. Народні розповіді князь передає своїми словами, водночас дотримуючись іншої версії цих подій;

г) із погляду кордонів між учасниками: діалог зі співрозмовником, що поряд, – діалог із голосами з минулого. Показовою є бесіда між натурщиком та художником у четвертому розділі «*Барва жовта. Дермань*» роману П. Кралюка. Василь-Костянтин, натхненний спогадами про видання Острозької Біблії, просить свого портретиста, щоб той зумів передати сонячне проміння на картині: «*Вихопи мій образ із темряви, <...> аби обличчя моє світилося. І сонячний промінь був на чолі моєму*» (Кралюк, 2010: 188). Проте радість головного героя затьмарює сон, який раптово до нього приходить. Острозький бачить уже померлого друкаря Івана Федорова, який гнівно дорікає можновладцю за його вчинок після видання Святого Письма: «*Коли я досягнув пристані завершення діла цього, ти мене викинув, вигнав, як старого пса*» (Кралюк, 2010: 188). Завдяки вищезгаданому оніричному стану Василь Костянтинович має змогу поговорити з голосом Федорова зі свого пережитого. Князь чує засуджувальні репліки друкаря, що вказує на усвідомлення ним своєї провини та відчуття мук сумління;

г) з погляду ставлення учасників діалогу до того, що вони чують або говорять. Тобто це може бути уявна підтримка ними почутого або ж спростування. Прикладом є епізод твору,

в якому натурщик розказує живописцю про вбивство Криштофа Косинського. Острозький має деякі сумніви щодо того, як саме це відбулося: «Косинського вбили в Черкасах – кажуть, у п'яній бійці в корчмі, де він та його пахолки зійшлися з людьми князя Олександра Вишневецького» (Кралюк, 2010: 214). Художник нічого на це не відповідає, однак мовчки він підозрює можновладця в замовному вбивстві бунтівника: «А чи не приложив ти до цього руку, князю?» (Кралюк, 2010: 214). Маляр подумки суперечить репліці свого володаря, вважаючи, що головний герой міг бути зацікавленим в усуненні керівника повстанців. Тому офіційна версія подій про п'яну різанину видається йому не зовсім переконливою.

7. Висновки

Отже, в «Шестидневі» представлено велику кількість типів діалогів, що вказує на їхню необхідність у зображенні автором реалій минулого XVI ст. Завдяки ним у своєму романі П. Кралюк заповнює часові прогалини, відшукує історичну правду, спрямовує сюжет, розкриває психологію героїв та звертає увагу читача на неочевидні факти. Найчастіше діалог у творі репрезентований під час спілкування князя Василя-Костянтина і художника Івана. Їхня вдала комунікація, вміння почути та спільний пошук істини сприяють більшій історичній достовірності, психологічній мотивації і глибшому розкриттю характеру Острозького. Прикметно, що бесіда між ними ґрунтується на принципах взаємоповаги, хоч вони і мають різні світоглядні переконання. Саме діалогічна форма «Шестиднева» П. Кралюка спонукає реципієнта до значної міри концентрації задля осягнення історичної правди. Зауважимо, що незважаючи на неповну відвертість князя в романі, автор однак звеличує його образ. Про це свідчать прикінцеві думки маляра (деякою мірою опонента Василя-Костянтина) в тексті. Живописець виносить свій вирок, визнаючи Острозького, справді, гідним правителем в українській історії.

Література:

1. Бойко О.Д. Історія України : посібник. Вид. 2-ге, допов. Київ : Академія, 2002. 656 с.
2. Дзюба С. Рец. на кн.: Кралюк П. Шестиднев, або Корона дому Острозького: роман. *Сіверянський літопис*. 2011. № 2. С. 131–136.
3. Ірванець О. Вибране за 33 роки: поезії. Київ : Laurus, 2013. 176 с.
4. Кочерга С. Архетип скриптора в художньому світі Петра Кралюка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во НаУОА. 2017. Вип. 65. С. 35–39.
5. Кралюк П. Шестиднев, або Корона роду Острозького: роман. Київ : Ярославів Вал, 2010. 320 с.
6. Мізінкіна О. Семантика і символіка кольору в романі «Шестиднев, або Корона дому Острозьких» Петра Кралюка. *Рідний край* : альманах Полтавського національного педагогічного університету / голов. ред. М. Степаненко. 2017. № 2 (37). С. 70–76.
7. Мусій В. Семантичні опозиції в оповіданні Петра Кралюка «Рубльов». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2021. Т. 32 (71), № 6, ч. 2. С. 187–192.
8. Савчук Г. Постаць Івана Федорова в контексті московської еміграції у Литву другої половини XVI століття. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2012–2013. Вип. 13–14. С. 17–31.
9. Синюк С. «Шестиднев» Петра Кралюка. День. 2011. № 19. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayincitayte/shestidnev-petra-kralyuka> (дата звернення: 10.10.2023).
10. Насмінчук Г. Історичний персонаж як вияв авторської концепції: Василь-Костянтин Острозький на сторінках романів Миколи Вінграновського і Петра Кралюка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія історична та філологічна* : науковий збірник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. Вип. VIII. С. 201–208.
11. Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків. Київ : Простір, 2012. 1370 с.
12. Харчук Р. Роман про історичну й духовну сліпоту. *ЛітАкцент*. 2011. 10 лютого. URL: <http://litakcent.com/2011/02/10/roman-pro-istorychnu-j-duhovnu-slipotu> (дата звернення: 10.10.2023).

References:

1. Boiko, O.D. (2002). Istoriiia Ukrainy [History of Ukraine]: posibnyk. Vyd. 2-he, dopov. Kyiv: Akademiia. 656 p. [in Ukrainian].
2. Dziuba, S. (2011). Rets. na knyigu: Kraliuk P. Shestydnev, abo Korona domu Ostrozko: roman [Review of the book: Kraliuk P. Six Days, or The Crown of the Ostrozky House: novel]. Siverianskyi litopys. № 2. Pp. 131–136. [in Ukrainian].
3. Irvanets, O. (2013). Vybrane za 33 roky [Selected for 33 years]: poezii. Kyiv: Laurus. 176 p. [in Ukrainian].
4. Kocherha, S. (2017). Arkhetyp skryptora v khudozhnomu sviti Petra Kraliuka [The scriptor archetype in the artistic world of Petro Kraliuk]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Filolohichna». Ostroh: Vyd-vo NaUOA. Vyp. 65. Pp. 35–39 [in Ukrainian].
5. Kraliuk, P. (2010). Shestydnev, abo Korona rodu Ostrozko [“Six Days, or The Crown of the Ostrozky family”]: roman. Kyiv: Yaroslaviv Val. 320 p. [in Ukrainian].
6. Mizinkina, O. (2017). Semantyka i symvolika koloru v romani «Shestydnev, abo Korona domu Ostrozkykh» Petra Kraliuka [Semantics and symbolism of color in the novel “Six Days, or The Crown of the Ostrozky family” by Petro Kraliuk]. Ridnyi kraj: almanakh Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. № 2 (37). Pp. 70–76 [in Ukrainian].
7. Musii, V. (2021). Semantychni opozytzii v opovidanni Petra Kraliuka «Rublov» [Semantic oppositions in Petro Kraliuk’s story «Rublev»]. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seriiia: Filolohiia. Zhurnalistyka. T. 32 (71), № 6, Ch. 2. pp. 187–192 [in Ukrainian].
8. Savchuk, H. (2012–2013). Postat Ivana Fedorova v konteksti moskovskoi emihratsii u Lytvu druhoi polovyny XVI stolittia [The figure of Ivan Fedorov in the context of Moscow emigration to Lithuania in the second half of the 16th century]. Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu. Vyp. 13–14. Pp. 17–31 [in Ukrainian].
9. Syniuk, S. (2011). «Shestydnev» Petra Kraliuka [“Six days” by Petro Kraliuk]. Den. № 19. Retrieved from: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chitayte/shestydnev-petra-kralyuka> (Last accessed: 10.10.2023) [in Ukrainian].
10. Nasminchuk, H. (2011). Istorychnyi personazh yak vyiv avtorskoi kontseptsii: Vasyl-Kostiantyn Ostrozky na storinkakh romaniv Mykoly Vinhranovskoho i Petra Kraliuka [A historical character as a manifestation of the author’s concept: Vasyl Kostiantyn Ostrozky on the pages of novels by Mykola Vinhranovskyi and Petro Kraliuk]. Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita. Seriiia istorychna ta filolohichna: naukoviy zbyrnyk. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka. Vyp. VIII. Pp. 201–208. [in Ukrainian].
11. Ulianovskiy, V. (2012). Kniaz Vasyl-Kostiantyn Ostrozky: istorychnyi portret u halerei predkiv ta nashchadkiv [Prince Vasyl-Kostyantyn Ostrozky: a historical portrait in the gallery of ancestors and descendants]. Kyiv: Prostir, 2012. 1370 p. [in Ukrainian].
12. Kharchuk, R. (2011). Roman pro istorychnu y dukhovnu slipotu [A novel about historical and spiritual blindness]. LitAktsent. Retrieved from: <http://litakcent.com/2011/02/10/roman-pro-istorychnu-j-duhovnu-slipotu> (Last accessed: 10.10.2023) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.10.2023
The article was received 22 October 2023